

ления высказываний этого типа вызвана теми же причинами, что и в предыдущем случае.

Декларативы – высказывания, посредством которых изменяется положение вещей (крещение, осуждение, именование и тому подобное) не встретились, что не удивительно, учитывая их специфику.

Таким образом, в рекламном тексте наблюдается несоответствие между типами речевых актов и выполняемыми ими коммуникативными функциями. Наиболее ярко это проявляется на примере репрезентативов и экспрессивов. Так, репрезентативы, призванные реализовывать референтную функцию, тщательно выбирая те моменты внеязыковой действительности, которые оказывают наибольшее влияние на отношение адресата к рекламируемому товару, выполняют и апеллятивную функцию. Часто бывает очень сложно определить, является ли то или иное высказывание репрезентативом или же это косвенный директивный акт. Целью экспрессивов является не проявление субъективного отношения к реальности, а установление доверительных отношений с адресатом для того, чтобы, в конечном итоге, манипулировать им. То есть апеллятивная функция проявляется и в высказываниях тех типов, которые не характерны для её реализации в повседневной коммуникации.

Литература

1. *Остин Д.* Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1986. Вып. 17. С. 22–129.
2. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных речевых актов // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1986. Вып. 17. С. 170–194.
3. *Příruční mluvnice češtiny.* Brno, 1995.

САКРАЛІЗАЦЫЯ РАДЗІМЫ Ў АПОВЕСЦІ В. САВІЧА-ЗАБЛОЦКАГА «ПОЛАЦКАЯ ШЛЯХТА»

А. А. Дырда

Апублікаваная ў 1885 г. польскамоўная аповесць В. Савіча-Заблоцкага «Полацкая шляхта» прасякнута беларускім нацыянальна-патрыятычным пафасам. Дзякуючы перакладу на беларускую мову, твор наоў уведзены ў літаратурны ўжытак толькі ў 2004 г. Абраны намі ракурс аналізу аповесці, да трактоўкі спецыфікі якой ніхто яшчэ не звяртаўся, мае на мэце выяўленне глыбінных і сутнасных асаблівасцяў мастацкіх кампанентаў яе тэксту.

Вядома, што вобраз Радзімы можа сакралізавацца праз касмаганічны рытуал, які вядзе да «ўзнаўлення сусветнага цыкла», пераўтварэння Хаосу ў Космас. Свет у працэсе развіцця і жыццядзейнасці ідзе да

«старэння», «зношвання», што выражаецца ў з'яўленні небяспечных дэструктыўных элементаў. Задача рытуалу – выратаванне і захаванне свету ад гэтых сіл шляхам паўтарэння працэсу касмагоніі дзеля абнаўлення старых форм існавання [1, с. 11–12].

У аповесці этнічным Космасам з'яўляецца Белая Русь (у межах былога дзяржаўнага Космасу Рэчы Паспалітай), у якой жыццё працякае па боскіх, хрысціянскіх законах. «Сакральныя цэнтры» гэтага Космасу, які акружаны Хаосам, прадстаўляюць шляхецкі дом Падканвойнага Мечніка і «цудоўны старасвецкі замак» Арлаполь, дзе «жывуць тры браты Арлалёты, дагэтуль нежанатыя» [2, с. 126]. Выражэнне ідэі і пастаяннай прагі герояў аповесці аднавіць былы парадак у краіне ў наступных радках: «...Ані ён (Януш Павел Арлалёт. – А. Д.), ані тыя, што прыйдуць пасля яго, не маюць права адпачываць датуль, пакуль не будзе ізноў адваявана за кошт любых ахвяр парушанае быццё, узбуйнелае ў параўнанні з ранейшым...» [3, с. 108]. Арлалёт выступае як прадаўжальнік справы Тадэвуша Касцюшкі ў вызваленні бацькаўшчыны. Яна «павінна быць даведзена да канца».

Прыкметы агульнага крызісу праяўляюцца, па-першае, у перавазе матэрыяльнага над духоўным: «не пагоня ўжо, ані Белы Арал, толькі monstruositas (лац. пачвара – А. Д.) і чорная “капейка” і “дзянга”, навіслі цяпер над Руссю» [2, с. 126]; па-другое, у сацыяльнай дэзінтэграцыі: «паны, апанаваныя дзікай нетактоўнасцю, аддзяліліся ад люду, паміж іх ужо няма уніятаў, яны моляцца ў лацінскім касцёле!..» [3, с. 74]; патрэцае, у адмаўленні аўтарытэту продкаў: «утытулаваныя блазны, якія ўвесь час паўтараюць: “зброд”, “натоўп”, “хамства”, “плебс”, патыхаюць нянавісцю да яго, адгарадзіліся б ад продкаў сваіх кітайскім мурам, і толькі з тае прычыны, што тыя хочуць так, яны робяць іначай» [2, с. 156]. У процівагу ў аповесці выразна бачацца тры хтанічныя кампаненты. Прыярытэт духоўнага над матэрыяльным. У гэтым плане вылучаюцца род Арлалётаў, які «ў сваім ваяводстве заўсёды вызначаўся, карыстаўся вялікай павагай, выхоўваў у сабе найвялікшыя годнасці» [2, с. 127], пан Мечнік, які «быў набожны, высокарэлігійны, старанна выконваў усе касцельныя загады, але не цяпеў фальшы, крывадушніцтва, святатацтва» [3, с. 147], яго дачка Зоф'я і шэраг іншых персанажаў. Прынцып саслоўнага салідарызму. У аповесці гучыць як дэвіз: «Буйная шляхта павінна трымацца люду, на крок ад яго не адыходзіць!» [3, с. 74]. У двары Арлалётаў размаўляюць на «мове простага люду», прытрымліваюцца чыстых даўнейшых звычаяў, калі з вёскі прыводзілі «самых ахайных дзевак» і ладзілі з імі танцы, бачачы ў гэтым «палітычную і пачэсную справу» [2, с. 155]. Бясспрэчнасць аўтарытэту продкаў. Уплыў

носьбітаў хтанічнага патэнцыялу (просты люд, сяляне, падданыя Арлалётаў і інш.) на рэалізацыю касмагоніі адбываецца наступным чынам. Януш Павел чуе, як нехта спявае ў садзе «Думу пра Арлалётаў», дзе ўхваляюцца справы продкаў гэтага роду, а таксама песню, якая падштурхоўвае галоўнага героя ўзяць шлюб, што неабходна для аднаўлення этнічнага Космасу.

У акце касмагоніі на месцы дэміурга ў якасці жраца выступае старэйшы Арлалёт, «які ў працэсе здзяйснення рытуалу кардынальным чынам мяняе свой анталагічны і сацыяльны статус – праходзіць праз ініцыяцыю» [1, с. 16]. Ёсць своеасаблівы выхад за межы соцыуму. Абрад ініцыяцыі здзяйсняецца «на скрыжаванні, перад дарогаю на могілкі», дзе Арлалёт ратуе Зоф'ю (сваю будучую жонку) ад «сыноў здраднікаў» [4, с. 138–139]. Памежны перыяд касмагоніі-ініцыяцыі ўяўляе сабой пераход сакральнай мяжы, які магчымы толькі праз «ахвяру»-шлюб, які імкнецца «ажыццявіць» Арлалёт. Рэінкарнацыя ў новым статусе ў аповесці выяўляецца ў фізічным нараджэнні. Гэта будучыя нашчадкі Арлалёта («здаравае і плоднае зерне»), якія працягнуць справу бацькі.

«Унутраны змест працэсу сакралізацыі» ў тым, што фармальны касмаганічны архетып уключаецца пісьменнікам у кантэкст культурнай традыцыі хрысціянства, у паняццях і метафарах якога выяўляюцца асноўныя пастулаты беларускай нацыянальнай ідэі [1, с. 82]. Разгледзім гэта на прыкладзе сакральнага шлюбу Арлалёта і Зоф'і. Сакральная санкцыя нябёсаў на шлюб праяўляецца ў «надзвычайнай прыродзе святла» [1, с. 67]: «Свяціў ясны месяц, і зор было незлічона. Святла хапала – святла было нават зашмат!..» [4, с. 147]. Арлалёт глядзіць на знепрытомленую Зоф'ю, і яна пачынае засланыць яму ўвесь свет :«не было нічога – была толькі Зоф'я, Зоф'я!..»[4, с. 147]. Тут праяўляецца адкрыццё асаблівага зроку ініцыянта, дзе Зоф'я выступае ўвасабленнем мудрасці Божай (згодна з хрысціянскай традыцыяй), якую пазнае Арлалёт.

Сакральныя паняцці аўтар пазначае праз вонкавае афармленне (словы пішуцца з вялікай літары і курсівам): Хрысціянства, Бог, Пан (у сэнсе Бог), Шляхта, Чалавецтва, Свабода, Айчына і інш.

Такім чынам, у аповесці В. Савіча-Заблоцкага «Полацкая шляхта» мы бачым паяднанне архаічнага архетыпу касмагоніі з хрысціянскай традыцыяй. Гэтыя два спосабы сакралізацыі Радзімы суадносяцца як фармальны бок і ўнутраны, змястоўны, адпаведна. Пераўтварэнне Космасу павінна адбыцца на якасна новым узроўні: Белая Русь мусіць трансфармавацца з правінцыі ў дзяржаву, што з'яўляецца ўвасабленнем сутнасці нацыянальнай ідэі (паводле разумення В. Савіча-Заблоцкага).

Літаратура

1. Даніленка С. І. Міф і Радзіма: Сакралізацыя дзяржавы-Радзімы ў літаратуры польска-беларускага рамантызму. Мн., 1999.
2. Суліма-Савіч-Заблоцкі В. К. Арлалёты і Падканвойны, або Полацкая шляхта // Польша. 2004. № 1. С. 124–164.
3. Суліма-Савіч-Заблоцкі В. К. Арлалёты і Падканвойны, або Полацкая шляхта // Польша. 2004. № 3. С. 68–111.
4. Суліма-Савіч-Заблоцкі В. К. Арлалёты і Падканвойны, або Полацкая шляхта // Польша. 2004. № 4. С. 134–159.

АКТИВНОСТЬ СОМАТИЗМОВ И РУССКАЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА МИРА

А. А. Занковец

Активность слова – комплексное явление. Одним из факторов, более всего на неё влияющих, является фразеологическая активность слова, то есть употребляемость данного слова во фразеологизмах исследуемого языка. Фразеологическими единицами мы считаем все нетерминологические устойчивые сочетания слов, не являющиеся предложением.

Соматизмы – это наименования элементов строения человеческого тела: *голова, рука, глаз, сердце, кость, череп, шея, бровь* и так далее.

Спорным является вопрос о включении в состав ЛСГ слова *душа*. По своему лексическому значению *душа*, безусловно, соматизмом не является, поскольку называет внутренний, психологический мир человека. Однако во фразеологизмах *душа* выступает синонимом слова *сердце*, которое соматизмом является: *захолонуло на душе – захолонуло на сердце, из глубины души – из глубины сердца, скребёт на душе – скребёт на сердце*. В данном случае можно также сослаться на мнение Ф. И. Буслаева, который отмечал, что в народном сознании «душа присутствует в горле и груди, потому *душа* значит часть тела несколько ниже горла» [1, с. 277]. Таким образом, в рамках изучения фразеологии мы склонны воспринимать *душу* как условный элемент строения тела человека.

В образовании фразеологизмов участвуют не все члены ЛСГ «соматизмы». Из «Фразеологического словаря русского литературного языка» [2] нами были отобраны 2695 фразеологических единиц, в которых 2946 раз употребляются те или иные соматизмы. В русской фразеологии используется 169 соматизмов, которые называют 93 элемента строения тела человека. Разница в количественных показателях объясняется тем, что один орган может иметь несколько номинаций. Так, орган зрения в русской фразеологии называется словами *глаз, глазок, глазик, око, бельмо*